

Kiedy odchodzą BLISCY

**KS. LESZEK
SMOLIŃSKI**

RAFAEL

*I w życiu, i w śmierci należymy do Pana.
Po to bowiem Chrystus umarł i powrócił do życia,
by zapanować tak nad umarłymi, jak nad żywymi.*
(Rz 14,8b-9)

*Śmierć to naturalny koniec i początek,
choć nie zawsze chcemy się do tego przyznać.
Dlatego gdy przychodzi, czujemy się zagubieni.*

Iwona Sitnik-Kornecka

IMPRIMATUR

Kuria Metropolitalna w Krakowie
nr 2668/2017, 28 sierpnia 2017 r.
bp Jan Szkodoń, wikariusz generalny
ks. Kazimierz Moskała, notariusz
ks. dr Stanisław Szczepaniec, cenzor

KOREKTA

Agata Chadziński
Marek Chadziński

SKŁAD

Łukasz Kosek

PROJEKT OKŁADKI

Marta Zdebska

FOT. NA OKŁADCE

Wikimedia Commons

CYTATY BIBLIJNE POCHODZĄ Z:

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu,
Biblia Tysiąclecia, wyd. V, Pallottinum, Poznań 2008.

ISBN 978-83-7569-752-0

© 2017 Dom Wydawniczy RAFAEL
ul. Rękawka 51
30-535 Kraków
tel./fax 12 411-14-52
e-mail: rafael@rafael.pl
www.rafael.pl

Wstęp

Odejście z tego świata jest sprawą konieczności: kto urodził się, musi także umrzeć. Sam moment odejścia jest ważny, stąd nie jest obojętne, w jakim klimacie ktoś opuszcza świat – czy ma możliwość pojednania się z Bogiem i uporządkowania spraw z ludźmi. Ważna jest również świadomość tych, którzy towarzyszą odchodzeniu, że jest to moment decydujący o wiecznym losie człowieka, o jego zbawieniu.

Pogrzeb, który jest przeżyciem smutnym, dramatycznym, jest także chwilą refleksji, zadumy nad tajemnicą życia i przemijania. Daje również możliwość innego spojrzenia na relacje z otaczającym światem, z najbliższymi. Nieraz przy okazji pogrzebu ożywają dobre wspomnienia, następuje pojednanie w rodzinie czy weryfikacja dotychczasowych relacji z innymi.

Koniec życia wiąże się ze spotkaniami z kapłanami, planowaniem ceremonii pogrzebowej. Ci, którzy pozostali, muszą zatroszczyć się zarówno o godny pochówek zmarłego, jak i jego los wieczny. Stąd obok wskazówek dotyczących spraw związanych z organizacją ceremonii pogrzebowej, dla chrześcijanina ważna jest troska o religijne pożegnanie ze zmarłym i właściwe przeżycie tego rozstania, czyli czasu żałoby.

I

Być gotowym do drogi

*Czuwajcie i módlcie się w każdym czasie,
abyście mogli (...) stanąć przed Synem
Człowieczym.*

(Łk 21,36)

Duchowa troska o chorych i umierających¹

Chorzy

Zatroskany o chorych Chrystus zlecił tę posługę Apostołom. Wypełnia ją również Kościół „zarówno przez opiekę, jaką otacza chorych, jak i przez modlitwę wstawienniczą, którą im towarzyszy” (KKK 1509), a zwłaszcza udzielając sakramentu namaszczenia chorych. Z woli Chrystusa „Kościół mocą Ducha Świętego kontynuuje Jego dzieło zbawienia (...). Jest to celem dwóch sakramentów uzdrowienia: sakramentu pokuty i namaszczenia chorych” (KKK 1421).

Chrystus-Lekarz często żądał od chorych wiary (por. Mk 5,34.36; 9,23). Także Kościół wymaga od proszących o sakramenty ich osobistej wiary.

Ciężko chorzy potrzebują szczególnej łaski Bożej, aby nie upadli na duchu i nie zachwiali się w wierze. Dlatego w sakramencie namaszczenia Chrystus „daje swoim wiernym, dotkniętym chorobą, potężną moc i obronę” (*Sakramenty chorych* nr 5). Stąd „wierni powinni zachęcać chorych do wezwania kapłana i przyjęcia tego

---

¹ Oprac. na podst. Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski dotyczącej posługiwania chorym i umierającym, zatwierdzonej podczas 376. Zebrania Plenarnego KEP w Zakopanem, na mocy Uchwały nr 14/376/2017, z dnia 7 czerwca 2017).

sakramentu”. Chorzy zaś „powinni przygotować się do jego przyjęcia przez dobre dyspozycje” (KKK 1516).

Wierni w stanie choroby są Chrystusowi Panu szczególnie bliscy i spełniają w Kościele „szczególne zadanie”. „Łącząc się z Chrystusem cierpiącym, uświęcają swoją chorobę” i z modlitwy „czerpią siłę do znoszenia cierpień” (*Sakramenty chorych* nr 43). Przeżywane w tym duchu choroby i związane z nimi cierpienia przynoszą zbawienne owoce dla Kościoła i świata, a chorych przygotowują na spokojne przejście do domu Ojca.

Odwiedziny chorego i Komunia Święta

Odwiedziny chorego w jego domu przez duszpasterzy przyczyniają się do tego, że obecność kapłana u chorego nie będzie się kojarzyć z jego bliską śmiercią, a jemu samemu ułatwią wybranie odpowiedniego czasu na przyjęcie sakramentu namaszczenia chorych.

W odwiedzaniu chorych duszpasterzy wspomagają osoby życia konsekrowanego, alumni seminariów duchownych, a także osoby świeckie zaangażowane w parafialnej akcji charytatywnej. Odpowiednio przygotowane przez duszpasterzy mogą chorym czytać Pismo Święte i modlić się z nimi, a diakoni i akolici oraz ustanowieni przez biskupa nadzwyczajni

szafarze Komunii Świętej zanosić im Eucharystię. Jeśli chory lub osoba w podeszłym wieku pragnie przyjąć sakrament pokuty i pojednania, informują o tym duszpasterzy.

„Osoby w podeszłym wieku lub złożone jakąś chorobą, jak również ci, którzy się nimi opiekują, mogą przyjąć Najświętszą Eucharystię, chociażby coś spożyli w ciągu godziny poprzedzającej” (KPK kan. 919 § 3).

Sakrament namaszczenia chorych

Przez sakrament namaszczenia chorych i modlitwę kapłana Kościół poleca chorych Chrystusowi, aby ich podźwignął i zbawił (por. Jk 5,14-15; KK 11). Sakrament ten, którego może udzielić jedynie kapłan, „(...) umacnia ufność w Bogu, uzbraja przeciw pokusom szatana i trwodze śmierci. Dzięki tej pomocy chory może nie tylko znosić dolegliwości choroby, ale także je przezwyciężać i odzyskać zdrowie, jeśli to jest pożyteczne dla zbawienia jego duszy” (*Sakramenty chorych* nr 6).

Według *Katechizmu Kościoła katolickiego* „pierwszą łaską sakramentu namaszczenia chorych jest łaska umocnienia, pokoju i odwagi, by przezwyciężyć trudności związane ze stanem ciężkiej choroby lub niedołęstwem starości” (KKK 1520). Chory dzięki łasce tego sakramentu „przyczynia się do uświęcenia Kościoła i do dobra wszystkich ludzi, za których Kościół

cierpi i ofiaruje się przez Chrystusa Bogu Ojcu” (KKK 1522). Na społeczny i eklezjalny charakter namaszczenia chorych wskazuje zwyczaj gromadzenia się wiernych na wspólną modlitwę wokół chorego przyjmującego sakramenty święte.

Namaszczenie chorych nie jest sakramentem dla umierających, ale przeznaczone jest dla tych, którzy znajdują się w stanie ciężkiej i zagrażającej życiu choroby. Mogą go przyjąć osoby w podeszłym wieku, choćby nie występowały u nich objawy rozpoznanej choroby (*Sakramenty chorych* nr 11; por. KPK kan. 1004 § 1).

Zachęca się wiernych, by nosili symbole religijne – na przykład medalik, krzyżyk, znak religijny w formie plakietki na szybie samochodu – które w razie wypadku byłyby znakiem ich wiary i przynależności do Kościoła, a tym samym ułatwiały szafarzowi ewentualne udzielenie sakramentów w niebezpieczeństwie śmierci. Dobrym zwyczajem jest noszenie przez kierowców kartki z prośbą o wezwanie kapłana w razie poważnego wypadku i zagrożenia życia.

Wierni często przystępujący do sakramentu pokuty i Komunii Świętej zwykle sami proszą o sakrament namaszczenia chorych. Natomiast ci, którzy zaniedbują praktyki religijne, zwłaszcza przyjmowanie sakramentów, wymagają najpierw ewangelizacji, aby doprowadzić ich do prawdziwego nawrócenia i rozumienia znaczenia sakramentów w czasie choroby i starości.

Wierni udający się na leczenie do szpitala, szczególnie przed poważną operacją, winni,

jeśli to możliwe, przyjąć sakrament pokuty i namaszczenia w swojej parafii. Jeśli tego nie uczynią w parafii, powinni o te sakramenty prosić kapelana szpitala.

Rytuał przewiduje dwie formy udzielania sakramentu namaszczenia: 1) zwyczajną, kiedy namaszczenie zwykle poprzedza sakramentalna spowiedź chorego; 2) udzielanie sakramentu namaszczenia większej liczbie chorych, w czasie jednej celebracji, z udziałem wspólnoty parafialnej, także podczas Mszy Świętej. Okazją do tego są rekolekcje, misje parafialne, okresowe dni chorych, pielgrzymki, wizytacje kanoniczne parafii. Kościół jednak określa, że w takiej wspólnotowej liturgii sakrament namaszczenia chorych mogą przyjąć tylko ciężko chorzy i osoby „w podeszłym wieku, których siły opuszczają, również wtedy, gdy nie zagraża im niebezpieczna choroba” (*Sakramenty chorych* nr 11). Nie można stosować kryterium wieku. Wszyscy proszący o sakrament powinni być „odpowiednio przygotowani i wewnętrznie usposobieni” (KPK kan. 1002), czyli w stanie łaski uświęcającej. Istnieje możliwość powtarzania sakramentu namaszczenia wtedy, gdy „chory po wyzdrowieniu znowu ciężko zachoruje lub jeśli w czasie trwania tej samej choroby niebezpieczeństwo stanie się poważniejsze” (KPK kan. 1004 § 2).

W bliskim niebezpieczeństwie śmierci udziela się w jednym obrzędzie trzech sakramentów w następującej kolejności: sakrament pokuty i pojednania (nawet tylko po ogólnej spowiedzi),

namaszczenie chorych i Wiatyk. Jeśli nie ma czasu, aby udzielić tych sakramentów w podanej kolejności, należy najpierw umożliwić choremu „odbycie sakramentalnej spowiedzi, w koniecznym wypadku nawet ogólnej, następnie udziela się Wiatyku (...), dopiero jeśli czas pozwala, należy udzielić świętego namaszczenia”. Jeśli chory nie może przyjąć Komunii Świętej, „należy mu udzielić namaszczenia chorych” (*Sakramenty chorych* nr 30-31).

Kto przyjmuje namaszczenie chorych?

Rytuał wskazuje, że „należy udzielać tego sakramentu wiernym, których życie jest zagrożone z powodu choroby lub podeszłego wieku” (*Sakramenty chorych* nr 8; por. KL 73). „Namaszczenia chorych można udzielić wiernemu, który po osiągnięciu używania rozumu, z powodu choroby lub starości zaczyna znajdować się w niebezpieczeństwie” (KPK kan. 1004 § 1).

„Przed operacją można udzielić namaszczenia chorych, jeżeli przyczyną operacji jest niebezpieczna choroba” (*Sakramenty chorych* nr 10).

„Osobom w podeszłym wieku, których siły opuszczają, można udzielić namaszczenia chorych również wtedy, gdy nie zagraża im niebezpieczna choroba” (*Sakramenty chorych* nr 11).

„Dzieciom również należy udzielać namaszczenia chorych, jeżeli osiągnęły taki poziom umysłowy, że ten sakrament może im przynieść

pokrzepienie” (*Sakramenty chorych* nr 12; por. KPK kan. 1004 § 1). Dotyczy to zwłaszcza dzieci, których życie jest poważnie zagrożone choćby przez nieuleczalne choroby (np. nowotworowe). Odpowiednio przygotowane przez rodziców i kapłana mogą świadomie i owocnie przyjąć ten sakrament duchowego umocnienia. „W razie wątpliwości, czy dzieci osiągnęły używanie rozumu, należy udzielić sakramentu” (*Sakramenty chorych* nr 12; por. KPK kan. 1005).

„Sakrament ten wolno powtórzyć, jeśli chory po wyzdrowieniu znowu ciężko zachoruje lub jeśli w czasie trwania tej samej choroby niebezpieczeństwo stanie się poważniejsze” (KPK kan. 1004 § 2; por. *Sakramenty chorych* nr 9). Nie należy udzielać go zbyt często, jeśli nie zachodzi prawdziwa konieczność.

„Chorym, którzy stracili przytomność lub używanie rozumu, należy udzielić sakramentu, jeżeli istnieje prawdopodobieństwo, że jako wierzący prosiliby o to, gdyby byli przytomni” (*Sakramenty chorych* nr 14). „Sakramentu należy udzielić chorym, którzy – będąc przytomni na umyśle – przynajmniej pośrednio o niego prosili” (KPK kan. 1006).

„W wątpliwości, czy chory osiągnął używanie rozumu, czy poważnie choruje albo czy rzeczywiście już umarł, należy udzielić tego sakramentu” (KPK kan. 1005).

Kapłan wezwany do chorego, który już umarł, może błagać Boga, aby go uwolnił od grzechów i przyjął litościwie do swego Królestwa;

nie udziela natomiast namaszczenia (por. *Sakramenty chorych* nr 15). Umarłym nie udziela się żadnego sakramentu.

„Nie wolno udzielać namaszczenia chorym tym, którzy uparcie trwają w jawnym grzechu ciężkim” (KPK kan. 1007).

Wiatyk

Sakramentem umierających jest Komunia Święta w formie Wiatyku, do którego przyjęcia „zobowiązani są wszyscy ochrzczeni, którzy mogą przyjąć Eucharystię” (*Sakramenty chorych* nr 27; por. KPK kan. 921 §1). Nawet jeśli tego dnia przyjęli już Komunię Świętą, „to jednak bardzo się zaleca, aby znalazłszy się w niebezpieczeństwie śmierci otrzymali ponownie Komunię Świętą” (KPK kan. 921 § 2). „Udzielania Wiatyku chorym nie należy zbyt długo odkładać, [tak] aby chorzy byli posileni wtedy, gdy są jeszcze w pełni świadomi” (*Sakramenty chorych* nr 27; por. KPK kan. 922).

Przed wszystkim do członków rodziny i opiekunów należy powiadomienie chorego o zbliżającej się śmierci, aby sam prosił o Wiatyk i w czasie jego obrzędu odnowił chrzcielne wyznanie wiary. Jeżeli, za zgodą ordynariusza, Wiatyku udziela się w czasie Mszy Świętej sprawowanej przy chorym, wówczas tak choremu, jak i uczestniczącym w liturgii udziela się Komunii Świętej pod obiema postaciami. Gdyby chory

nie mógł przyjąć Komunii Świętej pod postacią chleba, udziela się mu jej pod postacią wina (kapłan, po przyjęciu Krwi Najświętszej, pozostawia odrobinę w kielichu, a następnie podaje choremu albo z kielicha, albo łyżeczką, którą puryfikuje wodą i daje ją do wypicia choremu).

Instrukcja zaleca pamiętać, że Pan Bóg działa i zbawia nie tylko przez sakramenty, ale także w inny sposób może człowieka uwolnić od grzechów, na przykład przez akt żalu doskonałego.

Opieka paliatywno-hospicyjna

W trudnych chwilach pielęgnacji pacjenta w chorobie opiekunowie mają prawo być zmęczeni, zrozpaczeni, bezradni, bezsilni i zdenerwowani. Często zdarza się bowiem, że opiekunowie muszą dzielić pracę zawodową, obowiązki dnia codziennego z opieką nad osobą chorą. To wszystko sprawia, że mają trudności z organizacją i wypełnieniem wszystkich stojących przed nimi obowiązków. Nie powinni zamykać się w sobie oraz w kręgu doświadczanego nieszczęścia, ale pozwolić sobie pomóc, angażując do opieki nad chorym rodzinę, znajomych i przyjaciół oraz korzystając z pomocy zespołu hospicyjnego.

Funkcjonowanie w przewlekłym stresie towarzyszącym sprawowaniu długoterminowej opieki nad chorym w konsekwencji prowadzi

Spis treści

Wstęp	7
I. Być gotowym do drogi	9
Duchowa troska o chorych i umierających.....	10
Opieka paliatywno-hospicyjna	18
Ostatnie chwile na ziemi	20
II. Przekroczyć próg	23
Wobec śmierci	24
Pogrzeb katolicki	26
Obecni na inny sposób.....	30
Pogrzeb bez Mszy Świętej w czasie Triduum Paschalnego.....	31
Podczas pogrzebu.....	32
III. W pamięci żyjących	35
Modlitwa wyrazem więzi.....	36
Ofiara na Msze.....	37
Msze gregoriańskie.....	38
Jałmużna.....	39
Odpusty.....	40
Wypominki.....	44
IV. Modlitwy za zmarłych	47
Wieczny odpoczynek.....	48
Za zmarłą.....	48
Za zmarłego.....	49
Za zmarłego w dniu śmierci lub pogrzebu.....	49
Za zmarłego w rocznicę śmierci.....	50
Za zmarłych.....	51
Modlitwa za zmarłego w rodzinie.....	51

Modlitwa za zmarłego o uwolnienie od grzechów i kar.....	52
Modlitwa za zmarłych rodziców.....	52
Modlitwa za poległych żołnierzy.....	53
Modlitwy do Matki Bożej za dusze w czyścicu.....	53
Modlitwa św. Gertrudy za zmarłych.....	54
Modlitwa św. Gertrudy za dusze czyścicowe.....	55
Litania za zmarłych.....	55
Rozważania różańcowe.....	57
Na zakończenie.....	63
Koronka za konających i zmarłych.....	63
Koronka za zmarłych.....	64
Droga krzyżowa.....	65
Nowenna za dusze czyścicowe.....	72
Modlitwy za zmarłych na cały tydzień.....	89
Akty strzeliste za zmarłych.....	93
V. Czas żałoby.....	95
Nikt nie żyje dla siebie.....	96
Etapy żałoby.....	97
Kobiety i mężczyźni w obliczu żałoby.....	100
Towarzystwo ludziom w żałobie.....	101
Żałoba w chrześcijaństwie.....	103
VI. Dodatek.....	105
Pogrzeb dziecka utraconego.....	106
Stop wywoływaniu duchów.....	107
Instrukcja <i>Ad resurgendum cum Christo</i> dotycząca pochówku ciał zmarłych oraz przechowywania prochów w przypadku kremacji.....	109
Bibliografia.....	118